

előre kiválogatott információktól, azok minőségétől (tartalmától és formájától), kellő időben való szolgáltatástól és hatékonyságától (releváns, illetve pertinens voltától). A döntéselőkészítést szolgáló információs tevékenység az információs rendszerektől megköveteli:

az információforrások komplex feltárását (az információk *komplex feltárásának elve*);

a múlt, jelenre és a jövőre vonatkozó információk beszerzését (a feltárt információk *időbeli komplexitásának elve*);

az adott régió vagy szervezet szempontjából számításba jövő valamennyi információ beszerzését (a feltárt információk *területi komplexitásának elve*);

a feltárt adatok pontosságát, megbízhatóságát és összehasonlíthatóságát (a feltárt információk *objektivitásának elve*);

az adatgyűjtés, adatmegőrzés és adatfeltárás teljességét (a feltárt adatok *teljességének elve*);

az adatfeltárás tartalmi-formai alkalmasságát (a feltárt adatok *hatékonyságának elve*);

az adatszolgáltatás célszerűségét (az adatszolgáltatás *célszerűségének és címzettségének elve*);

a döntésre jogosultaknak szolgáltatott információk kollektív és konzultációs alapon való összeállítását (az adatszolgáltatás *komplexitásának és szakszerűségének elve*);

a szükséges információk összeállításához más adatbankok és információtárak felhasználását (a releváns információs rendszerek *kompatibilitásának hasznosításával kapcsolatos elve*);

a korszerű technika felhasználását (az automatizált rendszerek *hasznosításának elve*).

Az érvényesítendő elvek sorából látható, hogy a döntéselőkészítő információk komplex jellegűek, vagyis egyidejűleg elemzők és szintetizálóak. A döntésre jogosultak színvonalas információellátása – az optimális döntéshozatalon kívül – általában elősegíti az érdekelték fejlődését is.

A kérdés ma még az, hogy mikorra válhat általánossá a döntések optimális információs előkészítése. Sajnos, egyik napról a másikra nem, mivel megfelelő információgyűjtemények, jól felkészített információs szakemberek, valamint oly módon kiképzett döntéshozók kellenek hozzá, akik tisztában vannak saját információellátásuk fontosságával.

/WIESENBERGER, I.: *Význam rozhodovacích procesů a jejich informací* = Československá Informatika, 19. köt. 7–8. sz. 1977. p. 210–214./

(Futala Tibor)

Döntések információs előkészítésének lélektani sajátosságai

Döntések előkészítésében és meghozatalában az információknak igen nagy szerepük van. Elsőrendű követelmény tehát, hogy minél jobban megismerkedjünk azokkal a lélektani folyamatokkal és sajátosságokkal, amelyek az információk befogadását és átalakítását kísérik. Noha az ezzel kapcsolatos kutatások viszonylag későn kezdődtek, a szovjet és a nemzetközi szakirodalom máris egyértelműen tükrözi hasznosságukat és eredményességüket.

Az első többé-kevésbé szisztematikusan kutatott kérdéskör a *problémamegoldás előtt álló egyén információs tevékenységének főbb sajátosságaiba* enged bepillantást. Ezek a következők:

1. A konkrét probléma megoldására hivatott egyénhez érkező információk felhasználásának mértéke attól függ, hogy a megoldást illetően kialakította-e már a maga koncepcióját. A koncepció megváltoztatásához jóval több információra van szükség, mint a kialakításához. Ebből következik: *az információszolgáltatást a döntéselőkészítés kezdeti stádiumában célszerű megkezdeni.*

2. Az emberi döntés objektív volta jelentős mértékben függ a beérkező információk hitelességétől és teljességétől, miközben mindig azok az információk kerülnek meghallgatásra, amelyekhez a legegyszerűbben lehet hozzáférni. Következésképpen *az információforrások minél teljesebb feltárása és hozzáférhetővé tétele elsőrendű feladat* a döntések objektivitásának növeléséhez.

3. A problémák bonyolultsága és fontossága hatással van az információk befogadásának teljességére és minőségére. A túlságosan egyszerű és a túlságosan bonyolult problémák megoldása előtt álló ember információbefogadása lanyhává válik. Ezért a döntéselőkészítő információkat az *egyszerű problémák megoldásakor* helyes oly módon csoportosítva összefoglalni, hogy a kérdéskör egésze a maga teljességében áttekinthető legyen, míg a *bonyolult problémák megoldásakor* helyesebb a döntést kívánó részkérdések fontossági sorrendjében csoportosítani, s így az egyes döntéseket megkönnyíteni.

A második kérdéskör, amelyre a kutatások koncentrálnak, a *különböző típusú döntések információfelhasználását* igyekszik tisztázni. Eddig az alábbiak bizonyosodtak be e tekintetben:

1. Információszolgáltatásra az alkotó és a nem alkotó jellegű, a heurisztikus és az algoritmikus problémamegoldások előtt egyaránt szükség van. Másként szólva: *egy-egy feladat attól függetlenül igényli az információkat, hogy megoldásában mekkora rész jut az emberre és mekkora a gépre.*

2. Az alkotó feladatok információellátását nem a szűken vett célszerűséggel, hanem a témáról való széles körű tájékoztatással kell megvalósítani, mivel itt nagy

tere van a gondolkodás lélektanának. E célra leginkább az elemző–rendszerző tájékoztatás felel meg.

3. Algoritmikus feladatmegoldásokhoz az „ember – gép” párbeszédes információellátás kerül az előtérbe. Ennek segítségével a lehető legteljesebb mértékben adhatók át a gépnek a rutinműveletek.

A cikket kiegészítő 40 tételes bibliográfia azoknak a kutatóknak a műveit sorolja fel, akik az ismertett kérdéskörökben jelentősebb eredményeket értek el, illetve akiknek eredményeire támaszkodva készült el a jelen referátum alapját képező szemle.

[AFANASZEV, É. V. – NOVIKOV, Ju. A.: *O pszichologicseszkijh oszobennosztjah informacionnoj podgotovki resenij. (Obzor otecsestvennih i zarubezsnyih publikacij.) = Naucsno-Tehnicoszskaja Informacija, 1. sor. 4. sz. 1977. p. 1–6.*]

(Futala Tibor)

Értékelési szempontok az információban

Abban a folyamatban, amelyben az emberi tudat az objektív valóságot tükrözi, két viszonylag önálló oldalt különböztethetünk meg egymástól: a valóság megismerését és a megismert valóság értékelését. Ez utóbbi értelme abból adódik, hogy vajon a megismert objektum, annak valamely része és/vagy tulajdonsága az adott szubjektum (egyén, közösség, osztály, társadalom) számára hasznos-e, avagy haszontalan. A megismerés és az értékelés folyamatait az objektív valóság vonatkozásában a következőképpen tehetjük szemléletessé:

O az objektum (valamilyen tárgy, esemény, jelenség stb.), amelyet az objektív realitás elkülönített részeként az ember a benne adott kapcsolatok közvetítésével, tulajdonságait illetően megismer; m a megismerés, amelynek során az objektum objektív tulajdonságai az ember tudatában tükröződnek; I az ismeret, vagyis a megismerés eredménye; $é$ az értékelési folyamat, vagyis a valóság tükrözésének az a speciális formája, amelyben az ember tudatára ébred szubjektív szükségletek kielégítésére alkalmas objektum objektív tulajdonságainak jelentőségére; $É$ értékítélet, vagyis az értékelés eredménye; g a gyakorlat, vagyis az embernek az a reális cselekvése, amellyel átalakítja az objektív valóságot, kielégíti szükségleteit, megvalósítja céljait. Így válik a gyakorlat a megismerés mozgató erejévé, az ismeretek alkalmazásának szférájává, az igazi ismeretek kritériumává; O' az objektum, amelyre az ember gyakorlati tevékenységével hatást gyakorol.

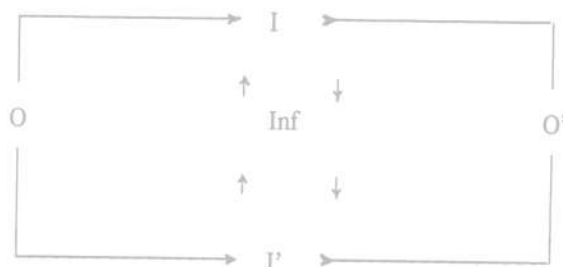
Az értékelési folyamat tehát a valóság megismerésének speciális formája.

Ha az emberi tudatban lévő ismereteket és értékítéleteket anyagi hordozóra rögzítjük, információ lesz belőlük. Az információ és az érték fogalmának egymáshoz való viszonyában két síkot különböztethetünk meg:

az információ hordozója lehet a valóság objektumaira vonatkozó értékítéletnek. Ebben az esetben az információt létrehozó szubjektum értékítéleteinek megismeréséhez szolgál eszközzül. Az értékítélet ilyenkor az információ objektív tulajdonsága;

az információ önmagában, miközben meghatározott társadalmi funkciót tölt be, reális objektuma a valóságnak. Ebben az esetben tárgyává válhat az értékelésnek, illetve értékítéletek alakulhatnak ki róla.

Az információ szerepét a megismerési és értékelési folyamatban az 1. ábra ábrázolja.

1. ábra Az információ szerepe a megismerés és értékelés folyamatában

ahol $O \rightarrow I$: a szubjektum az objektumot közvetlen módon ismeri meg és értékeli szükségleteinek, kitűzött céljainak megfelelően; $I \rightarrow O$: a szubjektum saját gyakorlati tevékenységével közvetlenül hat az objektumra; $I \rightarrow Inf$: a szubjektum az objektumra vonatkozó ismereteit és értékítéleteit valamiféle anyagi hordozóra rögzíti, azaz információkat hoz létre; $Inf \rightarrow I$: a szubjektum az objektumot és annak értékelését közvetett módon – információk befogadásával – ismeri meg.

Az ábrából kitűnik, hogy a megismerés–értékelés megváltoztatás folyamatában az információ közvetítő szerepe az alábbi módokon érvényesülhet:

a) a szubjektum az objektumot közvetlenül ismeri meg és értékeli, azonban az objektumra más szubjektum révén, tehát közvetett módon, ismereteinek és értékítéleteinek információkká történő átalakításával hat ($O \rightarrow I \rightarrow Inf$);

b) a szubjektum az objektummal információk közvetítésével ismerkedik meg, illetve vesz át róla értékítéleteket, majd közvetlenül hat az objektumra ($Inf \rightarrow I \rightarrow O'$);

c) a szubjektum az objektum ismeretét és értékelését közvetett módon, információk révén szerzi meg, majd a realitásra is közvetett módon, más szubjektum révén kíván hatást gyakorolni, minthogy saját ismereteit és